

S. Emilia Ehrlich OSU

STAN BADAŃ NAD PS 29

Ps 29, różniący się formą i treścią od reszty psalterza, od dawna był przedmiotem zainteresowania i kontrowersji egzegetów. Omawiając stan badań nad tym psalmem, należy przede wszystkim ustalić jego pochodzenie oraz przybliżoną przynajmniej datę powstania. Jak wykazała dyskusja, trwająca już prawie pół wieku, nie jest to wcale rzeczą łatwą.

Na długo przed odkryciami w Ras Shamra, już w 1917 r., H. Gunkel stwierdził, że psalm jest bardzo stary, ponieważ nie ma w nim żadnej wzmianki o niewoli i sławi Jahwe bardziej w Jego relacji do przyrody, niż do historii zbawienia. Uważał Ps 29 za poemat, skomponowany w Królestwie Północnym przed upadkiem Samarii.¹

Drugim kamieniem milowym było wystąpienie H. Ginsberga, który zasygnalizował w 1935 r. powiązania Ps 29 z poezją fenicką², a w 1936 r. przedstawił argumenty przemawiające za tym, że Ps 29 jest starym hymnem kananejskim ku czci Baala, nieznacznie tylko zmodyfikowanym na użytek kultu Jahwe.³

Odtąd badania nad pochodzeniem Ps 29 idą w dwóch kierunkach.

Pierwsza grupa uczonych, bazujących raczej na metodzie historycznej egzegezy psalmów, a jednocześnie utrzymujących za Wellhausenem i Duhmem, że psalmy są młodsze niż Pięcioksiąg i Prorocy, stanowczo przeczą archaicznemu pochodzeniu Ps 29.

I tak A. Robert, R. Tournay⁴, M. Delcor⁵ sygnalizują

¹ H. Gunkel, *Ausgewählte Psalmen*, Göttingen 1917, 58, cyt. wg H. Cazelles, *Une relecture du Psaume XXIX?*, w: *A la rencontre de Dieu, Mémorial Albert Gelin*, Le Puy 1961, 119.

² H. Ginsberg, *A Phoenician Hymn in the Psalter*, w: *Atti del XIX Congresso degli Orientalisti (Roma 1935)*, 472—476, cyt. wg M. Dahood, *Psalms I*, Garden City 1966, 175.

³ H. Ginsberg, *Kitve Ugarit*, Jerusalem 1936, 129 nn, cyt. wg F. Cross, *Notes on a Canaanite Psalm in the Old Testament*, w: *BASOR* 117, 1950, 19.

⁴ R. Tournay, *En marge d'une traduction des Psaumes*, *Revue Biblique* LXIII (1956), 175—181.

⁵ M. Delcor, *Vetus Testamentum* 1951, 110—124, cyt. wg H. Cazelles, *art. cyt.* 119.

poważne podobieństwo słownictwa Ps 29 z literaturą biblijną po niewoli babilońskiej, zwłaszcza z Za 9.

A. Robert tak tłumaczy późne pochodzenie Ps 29: „Zwycięstwo Greków obudziło w wiernych wspomnienie wielkiego Sądu, zapowiedzianego przez Proroków. Nasz psalm musi być echem tego stanu duchowego. Nie bez przyczyny pozwala on burzy nadciągać z północnego zachodu, by mogła zdruzgotać wrogie moce. Na tym tle Grecy są instrumentem Opatrzności, a prześladowania z ich strony — preludium ustanowienia Królestwa Bożego. Psalm należy do gatunków hymnów, ale jest wyraźnie eschatologiczny”⁶. M. Manatti tłumaczy to tak: „Ps 29 przedstawia w sposób alegoryczny działanie Boże w wydarzeniach współczesnych psalmiście. Zbieżne badania A. Robert’a, M. Delcor’a i R. Tourna’y’a dają klucz do tego psalmu: (...) Trzeba szukać jego znaczenia na platformie rzeczywistości politycznej. Tekst nie chce być opisem rzeczywistej burzy: ta sama burza nie może mieć miejsca jednocześnie nad Libanem i nad pustynią Kadesz. Jest to burza symboliczna.”⁷

Jeszcze w 1953 r. Fr. Nötscher tłumaczył użycie wyrażenia „Synowie bogów”, jako reminiscencję pojęć mitologicznych, za czasów hagiografa dawno już wyblakłych i zapomnianych, analogicznych do takich zwrotów, jak „Alto ex Olympi vertice” w brewiarzu rzymskim.⁸

A. Deissler tak ujmuje sprawę dziesięć lat później: „Mając swój prawzór w starokananejskim hymnie do boga burzy, Baal-Hadada, psalm jest z drugiej strony tak „jahwistyczny”, jak żaden inny w całym psalterzu: „Jahwe” 18 razy w 11 wierszach. Ps 29 ma też silne pokrewieństwo zarówno pod względem formy, jak treści, z tekstami proroków. Wobec tego, przynajmniej w swej dzisiejszej formie, powstał w czasach Aleksandra W., jak Za 9, 14.”⁹

M. Treves twierdzi w 1969 r., że Ps 29 powstał po 721 r., gdyż wymienia świątynię z implikacją, że jest jedyna. Ale „synowie Boży” są może aniołami i przypominają Ne 9, 6; Job 1, 6; 38, 7; Ps 103, 20; 148, 2. Mamy tu więc rozwiniętą angelologię epoki po niewoli babilońskiej. „Głos Boga” może być echem Joba (37, 4—5), a „Bóg chwały” — reminiscencją Henocha Etiopskiego (25, 3,7; 27, 3)¹⁰

Stanowisko powyższych autorów odnośnie Ps 29 można streścić następująco:

- 1) Ps 29 powstał w wyniku oddziaływania sytuacji politycznej,

⁶ A. Robert, *Supplément du Dictionnaire de la Bible* V, 116.

⁷ M. Manatti—E. Solms, *Les Psaumes L*, Paris 1966, 276. 280—281.

⁸ F. Nötscher, *Die Psalmen* (Echter-Bibel), Würzburg 1953, 54.

⁹ A. Deissler, *Die Psalmen*, (Die Welt der Bibel), Ps 1—41, Düsseldorf 1963, 116.

¹⁰ M. Treves, *The Reign of God in the Old Testament*, *Vetus Testamentum* XIX (1969), 233.

teśknoty eschatologicznej i późniejszych pism prorockich i mądrościowych.

2) Wyznaczona przez tych uczonych data powstania Ps 29 waha się pomiędzy powrotem z niewoli babilońskiej, a erą Aleksandra W.

3) Ps 29 jest zależny od tych tekstów biblijnych, w których występują analogiczne terminy czy sytuacje.

4) Argumenty, na których opierają się powyższe hipotezy, dotyczą jedynie treści psalmu, często interpretowanej alegorycznie i symbolicznie, w duchu judaizmu.

Zupełnie innym torem posuwały się badania, prowadzone przez autorów przeciwnego obozu. Wychodząc z założeń H. Gunkela, zainteresowali się przede wszystkim formą psalmu, począwszy od analizy słownictwa, form gramatycznych, stylistycznych i poetyki psalmu, poprzez jego gatunek literacki i „Sitz im Leben” do historii redakcji.

W zależności od zaakcentowanego przez siebie momentu dochodzili oni do różnorodnych wniosków końcowych. Dla wszystkich tych autorów jest jednak faktem niezbitym kananejskie pochodzenie Ps 29, a więc zarówno jego powstanie w środowisku pogańskim, jak i późniejsza recepcja czy adaptacja hymnu ku czci Baal-Hadada przez Jahwistów, pojętego indywidualnie czy zbiorowo.

Na szczególne zainteresowanie literaturą zachodnio-semicką wpłynęły wykopaliska, prowadzone w Ras-Shamra od 1929 r. a udostępnione szerszym kręgom naprzód przez publikację tekstów tabliczek klinowych przez C. Schaffera w 1939 r., a następnie przez wydanie gramatyki języka ugaryckiego w 1941 r. przez C. Gordona.

W r. 1950 F. M. Cross opublikował krótką notatkę pod znamennym tytułem: „Uwagi na temat kananejskiego psalmu w Starym Testamencie”. Przyznając, że w literaturze ugaryckiej nie odnaleziono przykładu na hymn kultyczny, Cross opiera swą argumentację na istnieniu w Ps 29 „paralelizmu repetycyjnego”, na specyficznej metryce i na przykładach analogii ze słownictwem ugaryckim. Jak uprzednio Ginsberg, tak i Cross dochodzi do wniosku, że Ps 29 jest starym, zmodyfikowanym na użytek kultu Jahwe hymnem ku czci Baala.¹¹

Do tego samego wniosku doszedł już w 1946 r. T. H. Gaster, porównując teofanię Jahwe w Ps 29 z cechami Baal-Hadada.¹²

Analogiczne stanowisko zajął w 1957 r. J. Gray¹³, a D. Gualandi w 1958 r.¹⁴ W 1960 r. E. Vogt, kontynuując linię Ginsberga i Crossa, zbadał strukturę Ps 29¹⁵, a J. De Fraine

¹¹ F. Cross, *art. cyt.*, 19.

¹² T. H. Gaster, *Psalm 29*, *Jewish Quarterly Review* 37 (1946—47) 55 nn, *cyt. wg* F. Cross, *art. cyt.*, 19

¹³ J. Gray, *The Legacy of Canaan*, Leiden 1957, 208.

¹⁴ D. Gualandi, *Salmo 29/28*, *Biblica* 39 (1958), 478.

¹⁵ E. Vogt, *Der Aufbau von Ps 29*, *Biblica* 41 (1960), 17.

stał się wyrazicielem całego szeregu egzegetów, nazywając Ps 29 „jahwistyczną adaptacją hymnu do Hadada”¹⁶. Tego zdania są również J. H. Kraus¹⁷, Ch. Barth¹⁸, A. Weiser¹⁹ i Jörg Jeremias²⁰.

W. F. Albright, który w 1953 r. nazwał Ps 29 „najstarszym w Biblii”²¹, tak pisze w r. 1965: „Ps 29 jest poematem wielce archaicznym, ale o tekście tak uszkodzonym, że jest sprawą zupełnie niemożliwością określić datę jego pierwotnej kompozycji. Psalm przechodził bowiem różne stadia redakcyjne pomiędzy epoką średniego brązu, a ostatecznym ustaleniem tekstu około V w. przed Chrystusem.”

Albright staje się wyrazicielem kierunku „pro-ugaryckiego”, gdy stwierdza: „Próba izolowania jakiegokolwiek aspektu literatury hebrajskiej od wpływów kananejsko-fenickich jest absurdem.”²²

Daleki od jej izolowania, M. Dahood wykazuje w szczególowej analizie, że „każde słowo Ps 29 ma swój odpowiednik w starszych tekstach kananejskich”, potwierdzając tezę Ginsberga o „fenickim hymnie w Psalterzu”²³.

Po tej linii idą dalej opinie J. Beckera w 1966 r.²⁴, O. Eissfeldta w 1967 r.²⁵, L. Sabourin'a w 1969 r.²⁶, B. Margulisa w 1970 r.²⁷ i N. H. Ridderbosa, który pisze w 1972 r.: „Argumentem, który skłania do przyjęcia tezy, że psalm jest opracowaniem oryginału kananejskiego, jest paralelizm klimaktyczny”²⁸.

Okazuje się więc, że dla egzegetów drugiej grupy decydujące znaczenie, jeśli chodzi o ustalenie pochodzenia poematu, ma nie treść i symbolika psalmu, a jego struktura filologiczna.

Argumenty ich można streścić następująco:

1) Na archaiczne pochodzenie Ps 29 wskazuje w pierwszym rzędzie specyficzna metryka i paralelizm repetycyjno-klimaktyczny, nie

¹⁶ J. De Fraine, „Entmythologisierung” dans les Psaumes, w: Le Psautier, Louvain 1962.

¹⁷ H. J. Kraus, *Psalmen I*, Neukirchen-Vluyn, 1972, 235.

¹⁸ Ch. Barth, *Introduction to the Psalms*, Oxford 1966, 31.

¹⁹ A. Weiser, *Die Psalmen*, Göttingen 1963, 175.

²⁰ Jörg Jeremias, *Theophanie*, Neukirchen-Vluyn, 1965, 30.

²¹ W. F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*, Baltimore 1953, 129.

²² W. F. Albright, *Yahweh and the Gods of Canaan*, London 1968, 222.

²³ M. Dahood, *Psalms I*, Garden City 1966, 175.

²⁴ J. Becker, *Israel deutet seine Psalmen*, Stuttgart 1966, 33.

²⁵ O. Eissfeldt, *Kleine Schriften*, Berlin 1971, 212

²⁶ L. Sabourin, *The Psalms, Their Origin and Meaning*, Staten Island N.Y. 1969, 189.

²⁷ B. Margulis, *The Canaanite Origin of Ps 29 reconsidered*, Biblica 51 (1970), 332.

²⁸ N. H. Ridderbos, *Die Psalmen, Stilistische Verfahren und Aufbau*, Berlin 1972, 221 n. 11.

spotykane w Biblii w takim nasileniu, a częste w poezji epickiej Kanaanu.

2) Uderzające podobieństwo pomiędzy funkcjami Baal-Hadada w mitologii kananejskiej, a działaniem Jahwe w Ps 29 nasuwa myśl o przerobieniu zaginionego hymnu na cześć Baala na użytek kultu Jahwe.

3) Wobec faktu adaptacji hymnu trudno określić datę jego powstania. Albright wyraża to ogólnie, ustalając „terminus a quo” na epokę średniego brązu, a „terminus ad quem” na V w. przed Chrystusem.

Sprawa pochodzenia psalmu i umieszczenia go w czasie nie zakończyła dyskusji. Po przyjęciu faktu kananejskich początków psalmu wyłoniło się zagadnienie spokoju, w jaki dokonała się jego recepcja. Tu już egzegeci, którzy byli zgodni co do pochodzenia poematu, dochodzą do zupełnie różnych rozwiązań. Idą one po linii zasadniczej koncepcji danego autora.

Entuzjaści literatury ugaryckiej przyjmują raczej wcielenie gotowego hymnu do Baala w psalm izraelski, z minimalnymi retuszami, nieodzownymi dla hymnu jahwistycznego.

Autorzy, którzy — może niezbyt chętnie — musieli ulec wymowie faktów i pogodzić się z kananejskim pochodzeniem psalmu, starają się wykazać, że w swej istocie jest on jednak autentycznie izraelski.

Dziedzina, która otwiera szerokie pole do tych rozważań jest zagadnienie gatunku literackiego Ps 29.

Jak już zauważono wyżej, w literaturze ugaryckiej nie odnaleziono dotąd hymnu. Jest to niewątpliwie słaba strona argumentacji „pro-kananejskiej”, stale podkreślana przez jej przeciwników.

Ps 29 natomiast został już przez H. Gunkela określony jako „żywiolowy (urgewaltiger) hymn do Jahwe, wzbudzający lęk i wzniosłego Boga piorunów”²⁹.

Nikt też odtąd nie kwestionuje zasadniczego gatunku Ps 29, ale w związku z ogólną tendencją do przekształcania kategorii gatunków literackich³⁰, usiłowano dokładnie określić, jakiego rodzaju jest to hymn.

I tak np. D. Gualandi uważa Ps 29 za kompozycję liturgiczną. Wierni celebryją w świątyni teofanię Jahwe-Króla przy grzmotach palestyńskiej burzy.³¹ Taką opinię, zgodną z oczywistą treścią hymnu, podziela większość egzegetów. „Sitz im Leben” psalmu byłaby więc, według nich liturgia świątyni.

I. Vaccari uważa Ps 29 za świadome i zamierzone naśladownictwo fenickich pojęć i języka, stosowane w charakterze polemiki ze

²⁹ H. Gunkel, *Die Psalmen*, Göttingen 1968⁵, 122.

³⁰ Ks. St. Łach, *Nowe metody w interpretacji Psalmów*, w: Współczesna Biblijstka polska, Warszawa 1972, 122.

³¹ D. Gualandi, *Salmo 29/28*, art. cyt. 478.

środowiskiem kananejskim.³² G. Castellino, nie negując takich możliwości, woli przyjąć naśladownictwo pośrednie, czyli wchłonięcie elementów już obecnych uprzednio w cywilizacji kananejskiej w taki sposób, w jaki miało to miejsce w analogicznych punktach kontaktu z tekstami akkadyjskimi.

Sam Castellino uważa Ps 29 za opis teofanii³³, pozostający dzięki swej treści w związku z mitologicznymi tekstami ugaryckimi.

Szeroko na ten temat wypowiada się jedenaście lat później Jörg Jeremias, który uważa „teofanię” za osobny gatunek literacki. Ps 29 byłby według niego jednym z jej klasycznych przykładów w Biblii.³⁴

C. Westermann natomiast, reorganizując podziały Gunkela, uważa Ps 29 za „opisowy hymn pochwalny”, powracając w ten sposób do jego koncepcji liturgicznej.³⁵

Zupełnie inną koncepcję wysunął w 1972 r. P. C. Craigie. Według tego autora, istniała w poezji hebrajskiej tradycja, która miała swój początek w Wj 15, 1—18, fazę przejściową w Ps 29 i wreszcie klasyczny wyraz w Psalmach Intronizacji. Poprzez całą tę tradycję biegnie silny element kananejski. Wprowadzone do Pieśni Mojżesza (Wj 15, 1—18) motywy kananejskie są wyrazem religijnej interpretacji zwycięstwa. Przetrwwały one dalej w zmodyfikowanej formie w Ps 29, ale tu dodano do nich dodatkowe kananejskie elementy językowe, umyślnie użyte w hymnie zwycięstwa, który zarówno wywyższa potęgę Jahwe, jak (przez implikację) sztydzi z Baala, głównego boga zwyciężonego wroga.

Uznając pokrewieństwo językowe Ps 29 z literaturą ugarycką, Craigie przeczy pierwotnemu pochodzeniu kananejskiemu Ps 29, stawiając hipotezę, że powstał we wczesnym okresie monarchii, jako hebrajski hymn zwycięstwa.³⁶

Biorąc pod uwagę formę hymnu, F. Crüsemann wprowadza rozróżnienie pomiędzy hymnami starszymi, „rozkazującymi”, a młodszymi, „imiesłowowymi”. Ponieważ nie znaleziono w Ras Shamra żadnego hymnu „rozkazującego”, Crüsemann myśli tu raczej o wpływie egipskim.

Swoistym agnostycyzmem tchnie pytanie Crüsemanna, które zamyka krąg badań nad pochodzeniem Ps 29: To, że dotąd nie wykryto psalmów ugaryckich, nie dowodzi, że istniały, ale czy jest moż-

³² I. Vaccari, *La Bibbia dei testi originali*, vol. V-1, Salmi, cyt. wg G. Castellino, *Libro dei salmi*, Torino, 1955, 457.

³³ G. Castellino, *dz. cyt.*, 457.

³⁴ J. Jeremias, *dz. cyt.* 30.

³⁵ C. Westermann, *Das Loben Gottes in den Psalmen*, Göttingen 1963, 62, 67, 72.

³⁶ P. C. Craigie, *Psalm XXIX in the Hebrew Poetic Tradition*, *Vetus Testamentum* 22 (1972), 144, 150—151.

liwe, by wpływy kananejskie sięgały aż do formy dość szczególnej w Ps 29³⁷.

Reasumując powyższe teorie, można zauważyć ciekawe zjawisko: o ile badania nad formą językową psalmu doprowadzały większość egzegetów do uznania kananejskich źródeł Ps 29, o tyle ustalanie jego gatunku literackiego wpływa na budzenie dawnych wątpliwości i pewne, minimalne zresztą, „odmładzanie” psalmu, uznawanego teraz za czysto hebrajski.

Uderza też wątpliwość owych gatunków literackich, do których wyżej podani uczeni zaliczyli Ps 29:

- 1) Hymn do Jahwe (Gunkel)
- 2) Kompozycja liturgiczna (Gualandi i większość autorów)
- 3) Opis teofanii (Castellino, Jeremias)
- 4) Polemika ze środowiskiem kananejskim (Vaccari)
- 5) Hymn zwycięstwa (Craigie)

Z punktu widzenia samej formy:

- 6) Opisowy hymn pochwalny (Westermann)
- 7) Hymn „rozkazujący” (Crüsemann)

Z zestawienia podanych wyżej tytułem przykładu hipotez na temat Ps 29 wynikałoby, że są podstawy, aby przyjąć jego powstanie w okresie „od epoki średniego brązu” aż po czasy Aleksandra W.; że oddziaływały na niego wpływy „egipskie i akkadyjskie”, „kananejsko-fenickie” lub też czysto izraelskie-proroków, Księgi Joba; jego gatunek literacki, to po prostu „hymn”, „opisowy” lub „rozkazujący”, albo liturgiczny; „opis teofanii” czy też „pieśń zwycięstwa”, „polemika ze środowiskiem kananejskim”, a nawet parodia jego religijnego stylu. Wydaje się, że krótki, zaledwie 11 wierszy liczący psalm, który mógł stać się przedmiotem tak rozbieżnych opinii czołowych biblistów ostatnich dziesiątków lat, zasługuje na bliższe rozpatrzenie.

Kraków

S. EMILIA EHRlich OSU

Ks. Konrad Waloszczyk

QAHAL JAHWE JAKO PIERWOTYP ZGROMADZEŃ LITURGICZNYCH

W ostatnich latach rozwija się intensywnie teologia zgromadzenia liturgicznego. W każdym takim zgromadzeniu teologowie widzą najbardziej wyraziste samoujawnienie się Kościoła wobec świata, owszem — twierdzą, że w pewnym sensie zgromadzenie liturgiczne

³⁷ F. Crüsemann, *Studien zur Formgeschichte von Hymnus und Danklied in Israel*, Neukirchen-Vluyn, 1969 35, n. 1.